

HEEMKUNDEKRING "PEELJAND" te HELMOND

Opgericht 24 mei 1948

Secretariaat:

Trees Cornelissen,
W. Prinzenstraat 29.

Bijdragen voor
dit blad aan :

C. van Bokhoven
Oostende 31 A

L.S.

Mededelingen van het bestuur

Burgemeester en Wethouders hebben onze kring toestemming verleend om tijdens de a.s. Pinksterdagen, 17 en 18 mei, voor de Helmondse bevolking een excursie te organiseren naar het Kasteel-Raadhuis en een tentoonstelling in te richten van foto's betreffende de

N.V. Koninklijke Nederlandse Machinefabriek.
voorheen E.H. Begemann te Helmond

In een gang van Kasteel-Raadhuis zullen foto's tentoongesteld worden van het bedrijf en het personeel der N.V. Begemann uit heden en verleden, alsmede een overzicht der in binnen en buitenland uitgevoerde projecten. Het Kasteel-Raadhuis is op gemelde dagen geopend van 3-6 uur namiddag.

Excursie

Het ligt in de bedoeling van het bestuur binnenkort een excursie voor onze leden te organiseren naar Gemert. Afstand 10 km. Nadere mededelingen volgen.

Pastoor Binck

Wij delen onze leden mede, dat op 7 juni a.s. de beschermheer van "Brabants Heem" Pastoor W.J.C. Binck te Alphen, zijn gouden priesterfeest zal vieren. In ons volgende blad komen wij hierop terug.

Het Bestuur.

Helmond en Rixtel.

In Taxandria jaargang 36 (1929) heeft G.C.A. Juten, pastoor te Willemstad, een wordingsgeschiedenis trachten te geven van de parochie van Helmond. Hij geraakte hierdoor in een polemiek met Frenken. Na enig geschrijf over en weer wordt de discussie gestaakt; pastoor Juten schreef einde 1929, dat de gedachtenwisseling onvruchtbaar was.

We moeten helaas constateren, dat er sinds 1929 niets aan het licht gekomen is, waardoor wij in staat zijn een betere en meer historisch verantwoorde kijk op de wordingsgeschiedenis van de parochie van Helmond en op haar verhouding tot de kerk van Rixtel te krijgen. Dat is inderdaad zeer jammer.

Wat we voorlopig wel kunnen doen, is datgene aanvaarden van vroegere spurders, wat wij verantwoord kunnen aanvaarden. En hypothesen moeten we hypothesen laten!

Naar mijn mening verdient de voorstelling van Juten meer aandacht dan die welke Frenken ons heeft gegeven. Frenken, schrijft Juten, blijft maar herhalen, wat Coppens, Schutjes en Welvaarts over het begin der parochie Helmond hebben verhaald. Over de onbetrouwbaarheid van Welvaarts heb ik het een en ander gezegd in deel 3 van ons mededelingenblad. Over het werk van Schutjes zeggen Nolet en Boeren in hun boek: "Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen" (Amsterdam 1951) op blz. 34: "Weinig meer dan een nomenclatuur en dan nog zeer onnauwkeurig." En Ferdinand Smulders zegt in: "De Kleine Meierij" van juni 1956: "Men vertrouwt te veel op Schutjes. Schutjes is geen bron, maar een samenraapsel uit echte bronnen en tweedehands bronnen."

Wat Coppens betreft, deze is meer betrouwbaar dan Schutjes. Het vijf-delige werk van Coppens dateert echter wel al van 1840-1845. De methode van historisch onderzoek heeft sindsdien een grote evolutie doorgemaakt; bovendien is door locale-historie-schrijvers veel aan het licht gebracht dat aan Coppens nog onbekend was. Bovenal echter dit: er is ten aanzien van het wezen en de geschiedenis der vroegere kerkelijke instellingen, in de laatste honderd jaar zoveel algemene vakliteratuur verschenen waarover Coppens nog niet de beschikking kon hebben, dat men Coppens (en met des te meer reden Schutjes) wel gerust kan na slaan, maar nooit kan nalaten, zijn gegevens te toetsen aan méér betrouwbare en wetenschappelijk beter verantwoorde gegevens.

.....

Frenken zegt in Boasche Bijdragen IV blz. 204 voetnoot 3: De eerste, ons bekende pastoor van Helmond, Ransius, wordt in 1274

als plebaan vermeld. - Als ik mij nu beroep op deze uitspraak, zou ik bijna kunnen "bewijzen" dat de kerk van Helmond een Hoofdkerk is geweest. Het reeds genoemde werk van Nolet en Roeren zegt (blz. 316-317): "Het hoofd van de hoofdkerk heette plebanus. In verschillende gevallen is inderdaad waar te nemen, dat kerken met een plebanus aanvankelijk hoofdkerken zijn geweest. Doch men kere de zaak niet om door het zo voor te stellen, alsof alle kerken met een plebaan oude hoofdkerken zouden zijn." Jammer van dit laatste zinnetje, anders waren we een heel eind gevorderd in ons onderzoek !

Hoe is nu de voorstelling van Juten ?

Het staat vast, dat Rixtel reeds in 1178 een kerk had. Floreffe bezat hiervan het derde deel. Te Helmond bezat de Abdij een grote hoeve met aangehoorigheden; zij had dit ontvangen van een zekere Stephanus; wie deze man was, heeft men niet kunnen achterhalen. In 1155 bezat de Abdij blijkbaar nog geen goederen of rechten te Helmond of te Rixtel; zij moet deze tussen 1155 en 1178 hebben verkregen.

Nu veronderstelt Juten, dat er op het goed, dat de Abdij te Helmond bezat, vrij spoedig een eigen kapel zal zijn gebouwd. Pas 1276 brengt een zeker bericht over een kerk te Helmond. De kerken van Helmond en Rixtel blijken dan "afhankelijk van elkaar" te zijn en tevens voor 66n gehouden te worden. Het lijkt wel orakeltaal. Volgens Juten moet dit zó verstaan worden, dat beide kerkgebouwen in dienst stonden van een en dezelfde parochie, die bediend werden door een en denzelfden pastoor.

Hij veronderstelt, dat de kerk van Helmond gesticht is door de Abdij van Floreffe of door de pastoor van Rixtel op het eigendom dat de Abdij te Helmond had (het zgn. Stephanus-goed) en wel in de buurt de Hage. Niet alleen de bewoners van het Stephanus-goed, maar ook die van de heerlijkheid Helmond konden er hun godsdienstplichten vervullen. Na korte tijd was deze bevolking aanzienlijker dan die van Rixtel. De 6ne pastoor, die er steeds voor de beide kerken van Helmond en Rixtel blijkt te zijn, woonde binnen Helmond. Het is te begrijpen, dat Rixtel er, voor wat de geestelijke bediening betreft, wel eens overschoot, in ieder geval achter gesteld werd bij Helmond. Vandaar dat de bewoners van Rixtel in 1586 aan bisschop Crabeels officiëel vragen om een eigen bedienaar. Dit werd toegestaan. Maar de volledige scheiding der kerken geschiedde eerst later.

Samenvattend kan men dus zeggen: Rechts stonden de kerken van Rixtel en van Helmond op een en hetzelfde rechtsgebied; hierin

zijn Juten en Frenken het eens. In de loop der jaren ontstond er feitelijk een tweede parochie. Ook hierin zijn Juten en Frenken het eens. Wanneer nu is dit gebeurd? Toen ik in "Het ontstaan der Eerste Parochiekerk van Helmond" door Frenken aan het lezen was, viel mijn oog op een kanttekening die de eigenaar van het boek, van wie ik het in leen had, er bij had geschreven. Het was n.l. eigendom van onze Ere-Voorzitter Jac Heeren. Als Frenken schrijft, dat hij veronderstelt, dat naar zijn mening in het begin der 14e eeuw Helmond de facto een tweede parochie zal zijn geworden, schrijft Jac Heeren er in de kantlijn een vraagteken bij en dan: 1356. Ook Jac Heeren heeft blijkbaar hierover geen zekerheid maar er is inderdaad veel voor dat jaartal 1356 te zeggen. We hebben dan te maken met de "herwijding" van de kerk te Helmond. ("Reconsecravimus" staat er in de tekst.) Daarover een andere keer. We hebben voorlopig nog genoeg te doen. Besproken dient nog te worden de verplaatsing der kerk van buiten de omwalling (de Haag) naar binnen de muren der stad. Ook het begrip, dat Helmond was een "Quarta Capella".

.....

In "Van Heidorp tot Industriestad" (Tilburg 1955) schrijft Dr. P.G. Boeren een zeer lezenswaardig artikel: "Uit de Parochiegeschiedenis van Tilburg vóór 1600". Het is wel eens interessant om na het geharrewar over Helmond en Rixtel te vernemen, dat Boeren het volgende schrijft over de verhouding tussen Tilburg en Enschoot.

Vóór 1231 ressorteerde de kerk van Tilburg zeker niet onder Enschoot. Boeren veronderstelt, dat de kerk van Tilburg vóór 1231 geen zelfstandige parochiekerk was, maar toch ook aan geen andere parochie ondergeschikt was.

De eerste oorkonde, die van een zelfstandige parochiekerk spreekt is van 1278. Op verzoek van de pastoor van Tilburg, van de pastoor van Enschoot en van de Abt van Tongerlo, kondigde de bisschop van Luik in 1317 de unie van de kerken van Tilburg en Enschoot af. De twee kerkelijke gemeenten zouden als zodanig blijven bestaan, maar voortaan een gemeenschappelijke pastoor hebben. Tilburg werd niet ondergeschikt aan Enschoot, evenmin Enschoot aan Tilburg. Wel waren ze wederzijds afhankelijk.

Wie denkt hierbij niet aan Helmond en Rixtel? Ook, het is op slot van rekening véél interessanter te beweren, dat de lindeboom op de Heuvel in Tilburg ontstaan is uit een loot van de lindeboom van Oisterwijk, dan dat het omgekeerde het geval is.

P.v.d.Burgt.

Helmonds oude sociëteiten. I.

Wanneer we ons afvragen op welke wijze onze voorouders zich bezighielden om hun vrije uren te vullen, dan kunnen de verhalen van oude van dagen wel iets zeggen, maar dat gaat dan toch slechts over de jaren, die nauwelijks een halve eeuw achter ons liggen. Willen wij dieper in de tijd teruggaan, dan zijn wij direct op geschreven en gedrukte bronnen aangewezen. En deze zijn, vooral op dit punt, heel schaars en zeer onvolledig. Had het "Gemeentemuseum" in de kwart-eeuw van zijn bestaan niet gezorgd, dat er althans iets gespaard bleef, dan zou de latere geschiedvorseer volslagen in het duister tasten. Enkele reglementen van vroegere sociëteiten kunnen er ons gelukkig iets van vertellen.

Het oudste reglement van een sociëteit in Helmond, dat op het Gemeente Museum wordt bewaard, is dat der Sociëteit "De Eendragt te Helmond".

Ze werd opgericht, althans het reglement werd gerekend innte gaan op 13 november 1836.

Dit reglement werd gedrukt te 's-Hertogenbosch, ter Boek- en Provinciale Courant-Drukkerij van E. Lion en Zonen, in 1836.

Dat men voor dit drukken zo ver van huis moest, komt eenvoudig hier vandaan dat Helmond in die jaren nog geen eigen drukker had. Als eerste en oudst gevestigde drukkerij was die van A.J. Janssen die hier pas omstreeks 1848 begon.

De oprichting van een sociëteit in Helmond was wel iets nieuws, hoewel een dergelijk centrum van onderling vermaak en gezelligheid toch niet geheel en al onbekend blijkt te zijn. Men acht het nl. niet nodig in dit reglement aan te geven, wat het doel van zo'n gezelschap eigenlijk is. Dat wordt blijkbaar als bekend verondersteld, mogelijk door het bestaan in andere plaatsen. Voor Helmond was het een soort proefneming. Daarom luidt artikel I + "De Sociëteit wordt opgericht, voor de tijd van één jaar." Na 6 maanden zou over de al of niet voortdurende der Sociëteit in een daartoe expresse te beleggen vergadering elk lid schriftelijk moeten declareren.

Niemand kon lid worden, "dan die de volle ouderdom van achttien jaren bereikt heeft." Het getal actieve leden wordt op vijftig bepaald. Nieuwe leden moesten door de aanwezigen geballoteerd worden, nadat hun naam acht dagen te voren in het vergaderlokaal was voorgehangen.

Het entreegeld bedroeg 6 gulden en de jaarlijkse contributie, die in een keer betaald moest worden, was 4 gulden. Elke week op

dinsdag en vrijdag kwamen de leden bij elkaar, waar zij tussen 7 en 9 uur in een klaar liggend register hun naam op hun eigen nummer moesten stellen.

De vergaderingen werden gehouden in de boven- of achterzaal van een herberg, waar zij onder het genot van een glas bier met elkaar konden converseeren of een spelletje doen. Hazardspelen waren verboden.

Honden mochten niet in de sociëteitskamer worden meegebracht en ook was het verboden op muren, deuren, tafels of elders te snijden. Aangebrachte schade moest door ieder lid privé worden vergoed aan de kastelein.

Het bestuur, dat toezag op de naleving van het reglement, bestond uit drie Commissarissen, die uit en door de leden gekozen werden en deze functie moesten aannemen.

Dit bestuur maakte de nodige schikkingen met de kastelein ten aanzien van vuur, licht en verdere benodigdheden. Het kreeg jaarlijks de beschikking over een som van 80 gulden, tot aankoop van Nieuwspapieren, Maandwerken en Landkaarten.

Deze lagen op een afzonderlijke tafel ter lezing en het was eenieder verboden enige Papieren of Effecten, de Sociëteit toebehorende, daarvan te verwijderen, op boete van drie gulden.

"De Rendragt" heeft zolang bestaan, dat zij het nodig oordeelde haar reglement te doen herdrukken, nu bij de enige Helmondse drukker A.J. Janssen, dat volkomen gelijkloidend is met het oude reglement.

Omdat in deze sociëteit het aantal leden tot vijftig was beperkt en er blijkbaar meerdere liefhebbers waren voor een dergelijke gelegenheid van ontspanning werd er een tweede Sociëteit in het leven geroepen op 2 oktober 1843, die de naam Amicitia kreeg. Het reglement begon met een omschrijving van het doel op deze wijze: "Gezelligheid en vermaak is het doel van dit gezelschap, en daar deze zonder de vriendschap niet kunnen bloeijen, zal de Sociëteit de naam van Amicitia dragen."

In tegenstelling met haar voorgangster werd er geen tijd bepaald hoe lang het Gezelschap blijft bestaan.

Een onbepaald getal leden, inwoners der Gemeente Helmond, konden er deel van uitmaken.

Inrichting en bestuur waren vrijwel gelijk aan die van "De Rendragt". De som tot aankoop van nieuwsbladen enz. werd bepaald op 150 gulden o'jaars, maar daarvan moesten dan ook speelgoedgereedschappen worden aangeschaft.

Een afwijkend artikel met het voorgaande reglement, verbiedt alle gesprekken over zaken van Godsdienst, zodanig dat dezelve tot

belediging of stoornis aanleiding geven, alsook alle onzedelijke gesprekken zijn verboden op boete van drie gulden, ten behoeve van de armen van Helmond. Ook twisters werden bedreigd met een boete van drie gulden.

Als iemand zich aan de leestafel terugtrok, mocht op deselve geen drank geplaatst worden, op boete van 25 cent.

Het lijkt ons toe, dat de beide genoemde sociëteiten in 1858 zijn samengesmolten. Op 1 oktober van genoemd jaar werd wederom een Sociëteit "De Eendragt" opgericht en wel met een reglement dat bijna letterlijk aan het oude reglement van "Amicitia" gelijk is.

wordt vervolgd.

Jac. Heeren.

Geen feest bij een geboorte.

In ons blad no. 2 werd melding gemaakt van de hoge kosten van maaltijden en drank bij een begafenis, in 1662. Ook schijnt het vroeger gewoonte geweest te zijn, dat men ter gelegenheid van een geboorte aan zijn vreugde uiting moest geven door kostbare maaltijden aan te richten en de gasten op drank te onthalen. Om deze gewoonte tegen te gaan verscheen er in 1756 een plakkaat der Staten-Generaal waarbij de z.g. kraammalen werden verboden. De overtreders konden op een hoge boete rekenen. De inhoud van het plakkaat is als volgt.

" De Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, allen den geenen die deesen zullen sien of hooren leesen salut: doen te weten alsoo wij in ervaringe gekomen seyn, dat dagelyks ter occasie van het in het kinder of kraambed leggen der vrouwen van huysluiden (boeren) of andere opgezeten (inwoners) ten platten lande in het district in de generaliteyt onder ons gebied gehorende, op verscheide plaatsen werden aangesteld (op touw gezet) en gegeven kraammalen, welke door de menigte menschen die op deselve komen niet alleen veroorzaakte groote onordentelikheden maar ook daar en booven ondraagelyke kosten, soo voor de huysluiden (boeren) welker vrouwen bevallen zijn als door de contributien van die geenen welke op die kraammalen komen te verschijnen, boven en behalve het versuym van derselver landbouw of handwerken, waarjens wij noodig geoordeeld hebben, dat ten beste van onse goede ingezeetenen en tot voorkoming van alle desordre, behoorlyk moeste worden voorzien.

Soo is 't dat wij alvorens gehad hebben het advies van onze lieve getrouwe, de eerst resideerende en andere raaden van Brabant en Vlaanderen interdiceren (verbieden) alle en een iegelijk van ons huysluiden of opgezeeten in het gemelde district van de generaliteyt, en alle anderen die het soude koomen aan te gaan, van nu voortaan bij het in de craam of kinderbed bevallen of leggen der vrouwen van huysluiden of opgezeeten ten platten lande in het voors. district, eenige kraammaalen aan te stellen (op touw te zetten) of te doen aanstellen. En vervolgens iemand ter occasie te tracteren of aan het huys van de bevalene of op enige andere plaatsen buyten het zelve op pene (straf) van honderd gulden en telkens te verbeuren bij die geenen, welke tot het aanstellen (op touw zetten) der voors. kraammaalen eenige ordre gegeven, directie gehad, of daartoe in eenige manieren iets gecontribueert sal hebben, alsmeede een boete van tien gulden te verbeuren bij een ieder die contrarie dees en onsen placcaat op de voorschreeve kraammaalen sal worden bevonden of deselve sal hebben bijgewoond, sonder dat verstaan werd onder die personen begrepen te worden een of twee vrouwen, hetzij nabestaanden, bekenden of gebuuren, welke de te bevallene in die omstandighoyd voor korte tijd assisteeren of die geene die onder den doop souden staan, mits dat die wegens geen extra kosten gemaakt werden.

En sullen de respectieve boetens genooten werden voor een derde bij den officier die de calange (rechtszitting) doet, een derde bij den aanbrengrer, en het resteerende deel bij den armen van de plaats waar het is voorgevallen. Lastende en beveelende conieder die dit soude moogen aangaen sig stiptelijk na den inhoud deeses te reguleeren (te gedragen) interdicerende (verbieden) wijders den officieren en alle andere contrarie deesen onsen placcaaten eenige permissie te geeven, of daarover directelijk of indirectelijk te composeeren of in eeniger manieren daarvan te glisteeeren (vonkolen). En ten eijnde niemand hiervan enige ignorantie (onbekendheid) komen te pretendeeren alle en een ieder weeten moogen waarna hij hem hebbe te reguleeren, lasten en bevoelen wij, dat deese alomme in het district van de generaliteyt sal werden gepubliceert en geaffigiert."

Het plakkaat wordt met het gebruikelijke slot besloten.

C. v. Bokhoven.